

3. Савенков А.И. Принципы разработки учебных программ для одаренных детей / А.И. Савенков // Педагогика. – 1999. – № 3. – С. 97–101.
4. Харченко С.Я. Соціально-педагогічні технології : навч.-метод. посіб. / С.Я. Харченко, Н.П. Краснова, Л.П. Марченко. – Луганськ, 2005. – 552 с.
5. Шепітько В. Організація навчання обдарованих і талановитих школярів / В. Шепітько, І. Волощук // Рідна школа. – 2006. – № 8. – С. 27–54.
6. Пашинський А. Психологічні особливості обдарованості та творчих здібностей учнівської молоді / А. Пашинський, Р. Хмурич // Молодь і ринок. – 2006. – № 8. – С. 40–44.
7. Матюшкин А.М. Загадки одарённости: Проблемы практической диагностики / А.М. Матюшкин. – М. : Школа – Пресс, 1993.
8. Пассоу А.Гарри Обучение одарённых детей (К истории вопроса) / А. Гарри Пассоу // Воспитание школьников. – 2004. – № 2. – С. 47–52.

ГРИТЧЕНКО Т.

ЗМІСТОВИЙ АСПЕКТ ПОНЯТТЯ “ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЄВИЙ СТИЛЬ СПІЛКУВАННЯ” В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Багаторічний авторський досвід роботи в початковій школі, ВНЗ, спостереження за професійною діяльністю вчителів й аналіз педагогічної практики, яку проходять студенти педагогічного факультету, свідчать про те, що мати ґрунтовні знання з основ наук і методик навчально-виховної роботи, орієнтуватись у найновіших освітніх технологіях, володіти в повному обсязі педагогічною технікою, бути наділеним найкращими людськими якостями та любити дітей недостатньо. Вкрай необхідним для вчителя початкової школи є вміння організувати спілкування з учнями, налагодити з ними продуктивний діалог, залучити до співпраці, створити атмосферу співроздумів і співпереживання [10]. У сфері педагогічного спілкування існують ще не розкриті резерви оптимізації педагогічного процесу, а також міститься причина багатьох педагогічних невдач, труднощів у розв’язанні різноманітних професійних завдань.

Безумовно, всіма цими вміннями має володіти вчитель будь-якого профілю, проте, на нашу думку, для вчителя початкової школи ці вміння набувають особливої значущості, тому що саме він покликаний забезпечити базовими знаннями, вміннями і навичками, даючи міцну основу для подальших ступенів навчання, допомагаючи дитині у становленні її як особистості. Насамперед, учитель початкової школи повинен реалізовувати всі функції спілкування – бути і джерелом інформації, і людиною, яка пізнає іншу людину, і організатором колективної діяльності і відносин, і компетентним професіоналом, і багатогранною особистістю, яка є еталоном і прикладом для учнів [6]. Отже, система освіти потребує нових підходів до підготовки майбутніх учителів початкової школи, передусім до формування основ продуктивного педагогічного спілкування – найважливішого професійного інструмента діяльності педагога. Одним з найважливіших аспектів такої підготовки, на наш погляд, є формування професійно-мовленнєвого стилю спілкування майбутнього фахівця початкової школи.

Мета статті – розкрити змістовий аспект поняття “професійно-мовленнєвий стиль спілкування” в контексті підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

Останнім часом підвищився інтерес філософів, психологів, педагогів, лінгвістів до педагогічного спілкування як особливої сфери педагогічної діяльності, від

організації якої багато в чому залежить ефективність навчально-виховного процесу в цілому.

Філософські аспекти проблеми спілкування висвітлені у працях Б. Ананьєва, М. Бердяєва, М. Кагана, І. Кона та ін. Фундаментальне значення для розуміння категорії спілкування мають психолого-педагогічні дослідження О. Бодальова, Л. Виготського, І. Зимньої, О. Леонтєва, Б. Ломова. У роботах О. Леонтєва, В. Кан-Калика, А. Мудрика, Б. Ломова підтверджена значущість умінь організувати взаємодію з дітьми, спілкуватися з ними під час уроків і позаурочний час, управляти їхніми відносинами. Лінгвістичний аспект проблеми спілкування висвітлений у працях Б. Головіна, К. Закир'янова, О. Казарцевої, Т. Кузнецової, Т. Ладиженської, О. Марченко та ін. Загальні завдання професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя розглянуті в дослідженнях Б. Гершунського, І. Зязюна, Е. Клімова, Н. Кузьміної, Н. Никандрова, Т. Полякової, В. Сластьоніна та ін.

Разом з тим, аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблема формування професійно-мовленнєвого стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи недостатньо висвітлена в педагогіці.

Першим кроком у розв'язанні цієї проблеми є визначення поняття “професійно-мовленнєвий стиль спілкування”. Розгляд поставленої проблеми вимагає розкриття сутності ключових понять, які становлять її цілісність.

Згідно з науковим тлумаченням, стиль (лат. *stilus*, від грец. *stilos* – паличка для письма) – різновид, видозміна літературної мови; манера мовного вираження у різних сферах, умовах, формах (усній і писемній) спілкування; мистецтво слова [8]; сукупність прийомів, характерних рис якої-небудь діяльності, поведінки, методу роботи; характер, почерк; спосіб виконання, здійснення чого-небудь, що характеризується сукупністю певних технічних прийомів [9].

Ми погоджуємось з думкою С. Гончаренка, що стиль – це відносно стійка сукупність характерних і повторювальних рис людини, які виявляються в її мисленні, поведінці, спілкуванні. Стиль виробляється в ході теоретичного і практичного освоєння людьми навколишньої дійсності і передбачає гнучке пристосування до неї. У стилі відображаються можливості, схильності, здібності. Розрізняють стилі мислення і поведінки окремого індивіда (індивідуальний стиль), а також стиль поведінки групи, колективу [5].

Розгляд проблеми спілкування ускладнюється різноманітністю трактувань самого поняття “спілкування”. Найбільшого поширення набуло розуміння спілкування як діяльності – діяльності спілкування, комунікативної діяльності.

Аналіз психолого-педагогічних джерел дав змогу зробити висновки про те, що поняття “спілкування” розглядається як:

- соціальна форма взаємодії між людьми, опосередкована обміном думками, почуттями, ідеями, переживаннями [11];
- специфічна міжособистісна взаємодія людей як членів суспільства, представників певних соціальних груп, що здійснюється на основі відображення соціальної дійсності [3];
- процес взаємодії і відносин суб'єктів (особистостей, соціальних груп), у якому відбувається взаємообмін діяльністю, інформацією, емоціями, навичками, уміннями, а також вольовий контакт [3];
- сукупність зв'язків і взаємодій людей, суспільств, суб'єктів (класів, груп, особистостей), у яких відбувається обмін інформацією, досвідом, уміннями, навичками та результатами діяльності [2].

Виходячи із цих міркувань, можна констатувати той факт, що вчені розглядають спілкування як взаємодію людей чи суб'єктів.

Грунтовну спробу дати базове визначення поняттю “спілкування”, на нашу думку, зробили Т. Локарева, Л. Міщик, О. Почерніна, визначаючи спілкування як:

- 1) спосіб взаємовідносин;
- 2) спосіб буття людини у взаємозв'язку з іншими людьми;
- 3) процес встановлення контактів між людьми; процес розвитку контактів між людьми;
- 4) взаємодію суб'єктів, яка здійснюється знаковими засобами;
- 5) форму життєдіяльності;
- 6) спосіб (форма) управління поведінкою людини;
- 7) спосіб корекції (зміна) ставлення до чого-небудь;
- 8) обмін способами і результатами діяльності інформацією, уміннями, навичками;
- 9) умову розвитку особистості, колективу, суспільства [7].

Отже, спілкування можна розглядати як спосіб, процес, взаємодію, форму, умову, вихідний момент; воно відіграє провідну роль у життєдіяльності людини, її становленні як особистості і є засобом для встановлення взаємодії між представниками соціальних груп, суб'єктів різного роду діяльності.

Існують різні форми спілкування, кожна з яких має свою характеристику й особливості. Концентруючи увагу на педагогічному спілкуванні, ми розглядаємо його як діяльність, спрямовану на формування, розвиток, виховання та навчання особистості, центральною фігурою якого виступає вчитель. Спілкування педагога з учнями є специфічним вже тому, що за статусом вони виступають з різних позицій: учитель організовує взаємодію, а учень сприймає її і включається в неї. Оптимальне педагогічне спілкування учителя з учнями створює найкращі умови для розвитку мотивації й творчого характеру навчання, для правильного формування особистості вихованця, забезпечує сприятливий емоційний клімат навчання й управління соціально-психологічними процесами, що дає змогу максимально реалізувати особистісні властивості учителя в навчальному процесі, які виявляються передусім у стилі спілкування.

У психолого-педагогічній літературі сутність поняття “стиль спілкування” тлумачиться по-різному, зокрема як:

- поведінково-мовна установка на спілкування із співрозмовником (співрозмовниками) [1];
- індивідуальна стабільна форма комунікативної поведінки людини, яка виявляється у будь-яких умовах спілкування: у ділових і особистісних відносинах, у способах прийняття і здійснення рішень, у прийомах психологічного впливу на людей, у методах вирішення міжособистісних та індивідуальних конфліктів тощо [2];
- стійка модель комунікативної поведінки, опосередкована індивідуальними особливостями (психотипом), характером діяльності людини [10].

Проблема стилю в педагогічному спілкуванні актуальна й викликає зацікавленість у багатьох дослідників (Н. Бутенко, Н. Волкова, В. Кан-Калик, Я. Коломенський, О. Леонтьєв, М. Тален та ін.), які визначають його таким чином: усталена система способів і прийомів, які використовує вчитель у взаємодії, що залежить від особистісних якостей педагога і параметрів ситуації спілкування; індивідуально-типологічні особливості соціально-психологічної взаємодії педагога та учнів.

Основними труднощами, з якими стикається педагог-початківець у спілкуванні з учнями, на думку В. Кан-Калика, є невміння налагодити контакт, керувати спілкуванням учнів на уроці, вибудовувати відносини і перебудовувати їх залежно від специфіки педагогічних завдань, нерозуміння внутрішньої психологічної позиції учня і передачі власного емоційного ставлення до навчального матеріалу, невміння керувати власним психічним станом у спілкуванні, і нарешті, труднощі в мовленнєвому спілкуванні [5].

У цьому контексті мовленнєве спілкування – процес встановлення і підтримки цілеспрямованого, прямого або опосередкованого контакту між людьми за допомогою мови [2]. За таких умов мовлення вчителя стає, на нашу думку, інструментом його професійної діяльності, показником його педагогічної культури, засобом самовираження і самоствердження його особистості. Педагогічна ефективність комунікативної поведінки вчителя, насамперед, буде залежати від того, який стиль спілкування з учнями взагалі йому притаманний, які в нього установки на взаємодію з учнями, якою мірою він відчуває психологічні особливості ситуації мовлення.

Аналіз наукових праць дав можливість виявити той факт, що існує велика кількість класифікацій стилів спілкування: авторитарний, ліберальний демократичний; ритуальний, маніпулятивний, гуманістичний [3]; конкуренції, ухилення, притосування, співпраці, компромісу [12]; спілкування на підставі захоплення творчою діяльністю, спілкування, що ґрунтується на дружньому ставленні, спілкування-дистанція, спілкування-залякування, спілкування-загравання [6] тощо. Ми поділяємо думку В. Кан-Калика стосовно того, що тільки правильно знайдений стиль педагогічного спілкування може сприяти вирішенню цілого комплексу завдань: по-перше, педагогічна дія стає адекватною особистості педагога, спілкування з аудиторією стає приємним, органічним для самого педагога; по-друге, істотно полегшується процедура налагодження відносин; по-третє, підвищується ефективність такої найважливішої функції педагогічного спілкування, як передача інформації, і все це відбувається на фоні емоційного благополуччя педагога й учнів на всіх етапах [6]. Доречно наголосити, що однією із найважливіших умов ефективної роботи вчителя початкової школи є пошук свого стилю спілкування, який повинен відбуватися на індивідуально-творчому рівні.

Висновки. З огляду на сказане, під поняттям “професійно-мовленнєвий стиль спілкування вчителя” ми пропонуємо розуміти сукупність властивостей особистості, яка успішно впливає на учнів і дає змогу найефективніше організувати процес навчання і виховання та регулювати мовленнєву діяльність у процесі розв’язання педагогічних завдань. Спираючись на предмет нашого дослідження, можна стверджувати, що підготовку майбутнього вчителя початкової школи не можна вважати успішною, якщо за умови високого рівня професійних знань і вмінь у нього не буде достатньо сформований професійно-мовленнєвий стиль спілкування.

Література

1. Абрамович С.Д. Мовленнєва комунікація : підручник / С.Д. Абрамович, М.Ю. Чікарькова. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 472 с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф.С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
3. Бутенко Н.Ю. Комунікативні процеси у навчанні : підручник / Н.Ю. Бутенко. – 2-ге вид., без змін. – К. : КНЕУ, 2006. – 384 с.
4. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. / Н.П. Волкова. – К. : Академія, 2006. – 256 с.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
6. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении / В.А. Кан-Калик. – М., 1987. – 190 с.

7. Локарева Т.В. Педагогічне спілкування : наук.-метод. посіб. / Т.В. Локарева, Л.І. Міщук, О.О. Почерніна. – Запоріжжя : ЗДУ, 2000. – 154 с.
8. Мацько Л.І. Культура української фахової мови : навч. посіб. / Л.І. Мацько, Л.В. Кравець. – К. : Академія, 2006. – 346 с.
9. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / укл. В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 2006. – 578 с.
10. Педагогічна майстерність : підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамушенко, І.Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І.А. Зязюна. – К. : СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.
11. Сайтарли І.А. Культура міжособистісних стосунків : навч. посіб. / І.А. Сайтарли. – К. : Академвидав, 2007. – 240 с.
12. Філоненко М.М. Психологія спілкування : підручник / М.М. Філоненко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.

ДІДЕНКО О.В.

ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ТВОРЧОСТІ ЯК ПРОФЕСІЙНОЇ ЯКОСТІ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Структуру будь-якого об'єкта вчені трактують як виявлення елементів цього об'єкта та їх взаємозв'язків. Л.С. Виготський підкреслював, що “структурний аналіз має справу з реальними об'єктивними елементами, а його завданням є не тільки виділення цих елементів, а й з'ясування зв'язків та відношень між ними” [1, с. 125]. Для констатації стану сформованості творчості як професійної якості офіцерів-прикордонників і визначення доцільності та достатності педагогічних впливів з метою якісних змін необхідно визначити структурні компоненти зазначеної якості.

Метою статті є аналіз, обґрунтування та характеристика структурних компонентів творчості як професійної якості офіцерів-прикордонників. На основі узагальнень теоретичного аналізу наукової літератури зроблено висновок, що структура творчості досліджена не повністю. Для виділення структурних компонентів творчості розглянемо підходи, запропоновані у наукових джерелах. Так, наприклад, здатність до творчості (креативність) вчені розглядають переважно як дивергентне мислення (Дж. Гілфорд, М.О. Холодна) або як поєднання тільки когнітивного та мотиваційного компонентів (Д. Фельдхузен, К. Урбан, В.М. Дунчев).

В.В. Ігнатова, досліджуючи педагогічні фактори духовно-творчого становлення особистості в освітньому процесі, виділяє три компоненти розвитку духовно-творчого потенціалу [2, с. 250]: когнітивний (здатність мислити, міркувати і визначати своє ставлення до дійсності; бачення глибини процесу і явища; здатність нестандартно думати, гнучкість мислення, оригінальність; усвідомлення співвідношення ідеального і реального в творчості); екзистенційно-емоційний (пов'язаний з відчуттям натхнення; із захопленістю, любов'ю до творчості, до інших людей; з інтуїтивним розумінням, передбаченням потрібного результату; із станом напруження і піднесенням творчих сил, з прагненням до високого, благородного, нового; з прагненням до повного виявлення, розвитку духовно-творчих можливостей); поведінковий (високі душевні якості, чуйність, самовідданість і чесність; самостійність у розвитку, прагнення до самоосвіти; гармонія слів і вчинків).

Теорія творчості В.В. Клименка розкриває механізми творчості в єдності основних функцій психіки: відображувальної, проектувальної та матеріалізуючої (опредметнювальної). Виступаючи в єдності, вони зумовлюють появу відкриттів, винаходів, художніх образів. Головними компонентами механізму творчості, на думку В.В. Клименка, є такі психічні утворення, як: почуття, функціями яких є по-